

JOSIP GALIĆ

JOSIP LISAC

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR-23000 Zadar

jgalic@unizd.hr; jlisac@unizd.hr

KAJKAVSKI GOVORI U OKOLICI JASTREBARSKOGA: PETROVINA I DOMAGOVIĆ

U radu¹ se na temelju građe prikupljene terenskim istraživanjem u listopadu 2015. g. opisuju osnovne značajke govora Petrovine i Domagovića u okolici Jastrebarskoga, i to prvenstveno fonološke (vokalizam, konsonantizam i proizvodnja) te u manjoj mjeri morfološke, sintaktičke i leksičke. Provedena analiza pokazuje da se radi o tipičnim govorima prigorskoga dijalekta, među kojima se ipak uočavaju određene razlike. Vokalizam je obaju govora doživio znatne promjene u vidu fonoloških neutralizacija, tj. fonemskih zamjena, s tim da je u Domagoviću funkcionalno pet zamjenskih tipova ($o \rightarrow u$; $o \rightarrow a$; $o \rightarrow e$; $o \rightarrow i$ i $e \rightarrow i$), a u Petrovini tri zamjenska tipa ($o \rightarrow e$; $o \rightarrow i$ i $e \rightarrow i$), od kojih dva pokazuju nedosljednosti u realizaciji. Jat je u naglašenome slogu u obama govorima redovito dao e , dok je u nenaglašenome položaju nakon neutralizacije opreke po difuznosti $e \sim i$ prešao u i . Poluglas se uglavnom dosljedno odrazio kao a . U konsonantizmu je prasl. **dj* dalo j , dok su se prasl. **stj* i **zdj* odrazili kao $ś$, odnosno kao $ž$. Naglasni sustav obaju govora čine " $\hat{\quad}$ i $\tilde{\quad}$, a razmjerno se često pojavljuje tzv. »tromi naglasak« kao aloton naglasak ". Manje se razlike među dvama govorima uočavaju u leksiku, npr. *kīša* (P) ~ *gēdina* (D); *jāstreṗ* (P) ~ *škāñac* (D).

1. Uvod

Petrovina i Domagović naselja su u Zagrebačkoj županiji, smještena u neposrednoj blizini Jastrebarskoga, od kojega su udaljena svega nekoliko kilometara. Prema popisu stanovništva iz 2011. g., u Petrovini živi 246 stanovnika, a u Domagoviću 541 stanovnik.

¹ Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2014-09-1946 (Dijalektološka i jezičnopovijesna istraživanja hrvatskoga jezika, voditelj prof. dr. Josip Lisac).

U dijalektološkoj literaturi govori Petrovine i Domagovića nemaju ni približno jednako mjesto. Govor Domagovića razmjerno je dobro poznat. Ogljed toga govora donio je još Stjepan Ivšić u *Jeziku Hrvata kajkavaca* 1936. g., a nakon njega na taj su se govor osvrtni i drugi dijalektolozi, primjerice Pavle Ivić (1968) i Willem Vermeer (1983). Osobito je vrijedna u tom smislu monografija Vesne Zečević *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu* (1993), u kojoj su, među ostalim, iscrpno opisane i fonemske zamjene u vokalskome sustavu govora Domagovića. Vesna Zečević (u suradnji s Vidom Barac-Grum) na govor Domagovića osvrtna se i u drugim radovima (usp. Barac-Grum i Zečević 1991, Zečević 1996, 1997), a taj je punkt opisala i u poznatim *Fonološkim opisima srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšte-slovenskim lingvističkim atlasom* (usp. Zečević 1981), s tim da je taj opis osjetno manje točnosti od zapisa u monografiji. Govor Domagovića zastupljen je, dakle, i u Općeslavenskom lingvističkom atlasu. Unatoč brojnim spomenima u literaturi, govor Domagovića do sada ipak nije bio zasebni predmet sustavnoga istraživačkog interesa, pa neke njegove osobitosti do danas nisu osvijetljene. Govor Petrovine, s druge strane, u dijalektološkoj je literaturi sasvim nepoznat, no općenito govoreći, radi se o govoru prigorskoga tipa, sličnom govoru Prodin Dola, koji je iscrpno opisao Vatroslav Rožić (1893–1894), govoru Draganića, koji je opisao Krunoslav Šebetić (2015), ili, primjerice, govoru Cvetkovića, koji je zastupljen u *Ozvučenoj čitanici iz hrvatske dijalektologije* Mire Menac-Mihalić i Anite Celinčić (2012). U ovome radu bit će opisane najvažnije značajke govora Domagovića i Petrovine, i to prvenstveno fonološke (vokalizam, konsonantizam i prozodija) te u manjoj mjeri morfološke, sintaktičke i leksičke.

Analiza je provedena na temelju građe prikupljene terenskim istraživanjem u Domagoviću i Petrovini u listopadu 2015. godine. Prigodom ispitivanja izvornih govornika korišten je za tu prigodu pripremljen upitnik, a sa svakim je ispitanikom snimljeno i ponešto slobodnoga govora. Uz oprimjerenja se kraticom “P” (= Petrovina) ili “D” (= Domagović) označava u kojem su govoru zabilježena. Sva su oprimjerenja akcentuirana, a značenja onih koja su manje prozirna donose se u polunavodnicima.

2. Fonologija

2. 1. Vokalizam

U položaju maksimalne razlikovnosti – a to je u istraživanim govorima kratki naglašeni slog iza *p, b, m, k, g, f, v, l* i ispred *a, o, ȯ i u* (usp. također Zečević 1993: 189) – vokalski sustav Petrovine i Domagovića čini sedam jedinica:

i	u
ɛ	ɔ
ɛ̣	o
a	

Primjeri:

ï	<i>diṽica</i> ‘udovica’ (D) <i>doṽica</i> (P), <i>žl̃ica</i> (D, P)
ë	<i>mëra</i> (D, P), <i>mësac</i> (D, P), <i>pëna</i> (D, P)
ẹ̈	<i>mëfku</i> ‘meko’ (D) <i>mëko</i> (P), <i>rëci</i> (D, P)
ä	<i>päkal</i> (D, P), <i>pläkati</i> (D, P), <i>mäcava</i> ‘maćeha’ (D, P)
ö	<i>gö lup</i> (D, P), <i>kötal</i> (D, P), <i>lökut</i> (D) <i>lökot</i> (P)
ọ̈	<i>böva</i> ‘buha’ (D), <i>pöno</i> ‘puno’ (P), <i>vöna</i> (D)
ü	<i>bükva</i> (D, P), 3. jd. prez. <i>küva</i> (D, P)

Osim navedenih vokala, i u jednom i u drugom govoru slog može činiti i fonem *r*: *cëpr̃nica* ‘vještica’ (D, P), *dř̃mati* (D), *kř̃f* ‘krv’ (D, P), *př̃dac* (D, P).

U kratkim, pretežno naglašenim slogovima u govoru Petrovine može se ostvariti i vokal *ə*, i to kao marginalna fonemska jedinica na mjestu na kojem znatno češće dolazi uobičajena kontinuantna poluglasa u govoru Petrovine – vokal *a*: *dənəs*, *dəska*, *məgla*, gl. pridj. rad. ž. r. jd. *səbral'e*, *zəmļa* itd. Kako je istaknuto, uobičajeniji su ipak primjeri tipa *dānas*, *dāska*, *māgla*.² Odnos tipa *dənəs* (P) ~ *dān* (P), međutim, ukazuje na nekadašnje jasno razlikovanje dugoga i kratkoga šwa, što je svojstveno sjeverozapadnim čakavskim govorima, prvenstveno krčkim i creskim, ali i nedalekim slovenskim i kajkavskim, i to upravo prigorskim (i gorskokotarskim) područjima (usp. Lisac 2009: 18).

U dugim naglašenim slogovima vokalski inventar obaju govora čini šest jedinica:

i	u
ɛ	ɔ
ɛ̣	ɔ̣

² Vokal *ə* kao marginalna se fonemska jedinica može pojaviti, ili se barem donedavno mogao pojaviti, i u drugim govorima toga područja. Usp. Brabec 1966: 330: »Značajnu crtu jednog dijela ovog područja čini refleks poluglasa: u slogu koji je bio bez akcenta nije se promijenio u *a*, nego je ostao poluglas: *məgla*, *dəska*, *Čəglja*, *f kəblu*, *zəlva*, *stəza*. Ta pojava čuje se na jugu od Vivodine preko Krašića do Izimja i Čeglja.« Pavle Ivić (1968: 63) ističe da je »običan kontinuant kratkog poluglasa u draganićkom govoru«, dodajući, međutim, da »u razgovoru sa čovekom iz grada mnogi Draganićani radije izgovaraju *a*«. Usp. također Ivšić 1936: 62; Zečević 1993: 53–54; Šebetić 2015: 15.

Fonološki se dugi *a* i *o* (pod naglascima $\hat{\ } i \tilde{\ }$) dosljedno zatvaraju i u jednome i u drugome govoru: *alât* (P), *armâr* (D) || *ormâr* (P), G mn. *jâgut* (D) || *jâgot* (P), *kalâč* (D) || *kolâč* (P), 1. jd. prez. *mlâtim* (D, P), *mrâk* (D, P), *nâdre* ‘njedra’ (D, P), N mn. *pâlci* (D, P), *stražâr* (D, P), 2. jd. prez. *znâš* (D, P); *Bôk* (D, P), *dôjti* (D, P), *drôp* (D, P), *grôbļe* (D, P), *grôže* (D, P), N mn. *kôrita* (D, P), *kôža* (D, P), *nôs* (D, P), *nôš* ‘nož’ (D, P), N mn. *ôkna* (P), N mn. *pôļa* (D, P), *rôže* (D, P), *slôga* (D, P), *vôl* (D, P), *vôļa* (D, P). Dugo je *ę* pod naglaskom $\hat{\ }$ redovito zatvoreno, neovisno o tome kakvoga je postanja (usp. također Zečević 1981: 303): *dên* (D), *drêvu* (D) || *drêvo* (P), *mêļa* (D, P), *mêsi* ‘meso’ (D, P), *pêt* (D, P), *pusêkal* (D) || *posêkal* (P). Pod naglaskom $\tilde{\ }$ pak *ę* je uglavnom dugo samo ako je jatskoga postanja³: *dêtę* (D), *dlêti* ‘dlijeto’ (D) || *glêti* (P), *vrêmę* (D, P). Dugo *ę* može postati samo od prednjega nazala i staroga *e*, i to samo pod naglaskom $\tilde{\ }$ (budući da je pod naglaskom $\hat{\ }$, kako smo vidjeli neutralizirano s dugim *ę*): *sêdmi* (D, P), N mn. *sêļa* (D, P), *trêsal* (D, P), *žêja* (D, P). Tipološki gledano, tendencija zatvaranja dugih nevisokih vokala nije neuobičajena u hrvatskim govorima. Zatvaranje fonološki dugoga *o*, primjerice, Kapović bilježi u kajkavskome govoru Štuparja (usp. Kapović 2008a: 9; 2015: 221), a zatvaranje fonološki dugih *a*, *e* i *o* u štokavskome govoru Sikirevaca u slavonskoj Posavini (usp. Kapović 2008b: 131; 2015: 221).⁴ Slično je i u čakavskome govoru Kali na otoku Ugljanu, s tim da se ondje fonološki dugi *a*, *e* i *o* diftongiraju (usp. Benić 2013; Galić i Lisac 2016). Od fonološki dugih treba razlikovati fonetski produljene *a*, *e* i *o* (pod tromim naglaskom), npr. *krâva* (D, P) ~ G mn. *krâf* (D, P), *sêlu* (D) || *sêlo* (P) ~ N mn. *sêļa*, koji se nikada ne zatvaraju.

U nenaglašenim slogovima, koji i u jednome i u drugome govoru mogu biti samo kratki, može se izdvojiti nekoliko podsustava, koji su ovisni o naglasku i fonemskome kontekstu. Vokalski se podsustavi u govorima Petrovine i Domagovića razlikuju.

U kratkim naglašenim slogovima ispred prednjih vokala *i*, *ę* i *ę*, odnosno ispred vokala *a*, *o*, *o*, *u* ako fonemu *o* ne prethode suglasnici *p*, *b*, *m*, *k*, *g*, *f*, *v*, *l* ne može se ostvariti fonem *o*, pa u tom položaju i u jednom i u drugom govoru vokalski inventar čini šest jedinica: *i*, *ę*, *ę*, *a*, *o*, *u* (usp. također Zečević 1993: 189–190): *šęn’ica* (D, P), *lęti* (D, P), *žęna* (D, P), *krâva* (D, P), *dęgo* ‘dugo’ (D, P), *lük* (D, P). U govoru Petrovine to se ograničenje često krši, pa se čuju i primjeri *dđšal* (P), *gđri* (P), 2. jd. imp. *nđsi* (P) itd., dok očekivani oblici *dđšal* (P), *gđri* (P), 2. jd. imp. *nđsi* (P) nerijetko postoje samo u sjećanju govornika.

³ Dugo *ę* može postati i od *i* u sufiksu stranoga podrijetla *-ir-*, kao u primjerima G jd. *papêra*, G jd. *krampêra*, no takvi su primjeri u obama govorima prilično rijetki (usp. također Zečević 1981: 303).

⁴ U potonjem se govoru, primjerice, pod dugosilaznim, akutom i nenaglašenom duljinom, osim *a*, zatvaraju također i *e* i *o*, dok pod tromim naglaskom redovito dolazi nezatvoreno fonetski dugo *â*, *ê*, *ô*.

U nenaglašenim slogovima, osim nenaglašenoga početka riječi, u govoru Domagovića ne mogu se ostvariti fonemi *ɛ* i *o*, pa vokalski inventar čini pet jedinica: *i, ɛ, a, ɔ, u*: *slipîć* (D), *vr̥mę* (D), *gędina* ‘kiša’ (D), I jd. *lapâto* (D), *vud̥ica* (D). U govoru je Petrovine stanje u kratkim nenaglašenim slogovima (osim nenaglašenoga početka riječi) nešto složenije. Peterovokalski podsustav identičan domagovićkom ostvaruje se u prednaglasnim slogovima iza svih suglasnika osim *p, b, m, f, v* i *l* te u zanaglasnim slogovima iza svih suglasnika osim *p, b, m, k, g, f, v* i *l̥*: *gl̥eti* ‘dlijeto’ (P), 2. jd. prez. *p̥šęš* (P), *m̥ęsac* (P), I jd. *lopâto* (P), *p̥q̥zul̥* ‘grah’ (P). U prednaglasnim slogovima iza *p, b, m, f, v* i *l* te u zanaglasnim slogovima iza *p, b, m, k, g, f, v* i *l* vokalski je inventar šesteročlan (*i, ɛ, a, o, ɔ, u*), tj. u njemu postoji fonem *o*, a nema fonema *ɛ*: *slipîć* (P), *j̥čmęn* (P), 2. jd. prez. *n̥maš* (P), gl. pridj. rad. m. r. jd. *pos̥ękal* (P), A jd. *sl̥amɔ* (P), *v̥ankuš* (P).

U kratkom naglašenom početku riječi ispred slogova s prednjim vokalima *i, ɛ* i *ɛ* nema fonema *o, ɔ* i *u*, pa je podsustav i u jednom i u drugom govoru trovokalski, *i, ɛ, a*: *imę* (D, P), *ęrij* (D) || *ęrif*⁶ (P), *ali* (D, P). U istome položaju ispred slogova s vokalima *a, o, ɔ* i *u* u obama govorima mogu se ostvariti vokali *i, a* i *o*: *izza* (D, P), *ęgan̥* (D), *đku* (D) || *đko* (P). U kratkom nenaglašenom početku riječi u govoru Domagovića ne mogu se ostvariti fonemi *ɛ, ɛ, o* i *ɔ*, a vokalski inventar ima tri jedinice, *i, a, u*: L jd. *ir̥ęju* (D), *at̥ava* (D, P), *ub̥iti* (D), s tim da se *u* može ostvariti samo na mjestu starijega *o*, i to samo ispred slogova sa stražnjim vokalima *o, ɔ* i *u*. U govoru Petrovine u kratkom nenaglašenom početku riječi ispred slogova s prednjim vokalima *i, ɛ* i *ɛ* ostvaruju se samo vokali *i* i *a*, a ispred slogova s neprednjim vokalima *a, o, ɔ* i *u* vokali *o* i *a*.

Protetsko *v* nalazimo u primjerima tipa *v̥šnica* (D, P), *v̥vu* (D) || *v̥vo* (P), *v̥jac* (P), gl. pridj. rad. ž. r. jd. *vub̥ila* (D, P), *v̥zak* ‘uzak’ (D, P), *v̥gal* ‘ugao’ (D, P), dakle pred etimološkim *u* i pred vokalom *ɔ* koji je postao od stražnjega nazala. Drugačije je u primjerima tipa *ub̥ća* (D), u kojima protetskoga *v* nema pred početnim *u* koje je postalo fonemskim prijelazom *o* → *u*.

U naglašenim je slogovima refleks jata u govoru Domagovića i Petrovine *ɛ*: *br̥ęk* ‘brijeg, brdo’ (D, P), *c̥ęstar* (D, P), *čr̥ęp* (D) || *čar̥ęp* (P), 1. jd. prez. *d̥ęlam* (D, P), *d̥ęte* (D), *dr̥ęvo* (D) || *dr̥ęvo* (P), *dl̥eti* ‘dlijeto’ (D) || *gl̥eti* (P), *gd̥ę* (D, P), gl. pridj. rad. ž. r. jd. *gir̥ęla* (D) || *gor̥ęla* (P), 3. jd. prez. *gr̥ęę* (D, P), L jd. *ir̥ęju* ‘orahu’ (D, P), *m̥ęsti* (D, P), *nov̥ęji* (D, P), gl. pridj. rad. m. r. mn. *pus̥ękli* (D) || *pos̥ękli* (P), *s̥ęni* ‘sijeno’ (D, P), *sv̥ęt* (D, P), *t̥ęl* (D, P), *vr̥mę* (D, P). U nenaglašenim slogovima zbog spomenute neutralizacije opreke po difuznosti *ɛ* ~ *i* na mjestu jata redovito dolazi *i*: G mn. *dičk̆of* (D, P), *d̆ęli* ‘dolje’ (D, P), *ęrif* (uz novije

⁵ U nizu se primjera u prednaglasnim slogovima *o* ipak ostvaruje iza suglasnika različitih od *p, b, m, f, v, l*, npr. *kopr̥iva* (uz starije *kipr̥iva*) (P), *dov̥ica* ‘udovica’ (P). Ograničenje se nerijetko krši i u zanaglasnim slogovima, npr. *v̆no* (uz starije *v̆ni*) (P).

⁶ Uz starije *ęrif*, u Petrovini je potvrđeno i *đrif*.

i uobičajenije *òrif* ‘orah’ (P) || *èrij* (D), *gèri* (D) || *gòri* (uz rjeđe *gèri*) (P), *slipîc* (D, P), *sòsit* (P), *tribîti* (D, P).

Poluglas se i u jednom i u drugom govoru, kako je i prethodno istaknuto, uglavnom dosljedno odrazio u *a*: *dân* (P), *děšal* (D) || *dòšal* (uz starije *děšal*) (P), *kàbal* (P), *lònac* (D, P), *òtac* (D, P), *pàkal* ‘pakao’ (D, P), *pondêlak* (D, P), *stêlac* (D, P). Ipak, u Domagoviću je zabilježen primjer *dên*, a u Petrovini *mêlin*.

Prednji je nazal u kratkim slogovima i u dugim slogovima pod naglaskom \tilde uglavnom dosljedno dao *ɛ*: *děvɛt* (D, P), *jězik* (D, P), *pěti* (D, P), *žěja* (D, P). U Petrovini su, međutim, zabilježeni i primjeri *jáčmɛn*, *jačmênac*, dakle s prijelazom prednjega nazala u *a* (u Domagoviću *ječmênac*). Stražnji se nazal u naglašenome slogu odrazio u *ɔ*: 1. jd. prez. *bòm* (D, P), *môš* (D, P), *pôt* (D), *posòda* (P), *ròka* (D, P), *tòga* ‘tuga’ (D, P), 1. jd. *vodô* (D, P), *vrôce* (D, P), 1. jd. *ženô* (D, P), A. jd. *slámô* (D, P), 1. jd. *lapâtô* (D) || *lopâtô* (P). U nenaglašenom se slogu umjesto očekivanoga *ɔ* u obama govorima može čuti i *u*: *gòlup*, 3. mn. prez. *letiju* (D, P). U oblicima tvorenim od infinitivne osnove glagola druge vrste na mjestu stražnjega nazala redovito nalazimo *a* (*-nɔ- > -na-*): *potegnâti* (D, P), *mětnal* (D, P), *změznal* (D, P). Takvo je stanje kod glagola druge vrste prisutno i u glavnini drugih govora prigorskoga dijalekta (usp. Rožić 1893–1894 I: 73). Slogotvorno se *l̥* i u jednom i u drugom govoru odrazilo u *ɔ*: *bòva* (D), *dògo* (D, P), *jábòka* (P), *pòno* (P), *sònce* (D, P), *sòza* (D, P), *žòč* (D, P).

Jedna od najmarkantnijih osobina u vokalizmu govora Petrovine i Domagovića jesu fonološke neutralizacije, do kojih dolazi u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima. Inventar se fonemskih zamjena, međutim, u dvama govorima ponešto razlikuje. U govoru Petrovine dolazi do fonemskih zamjena *o* → *ɛ*; *o* → *i* i *ɛ* → *i*, dok su u govoru Domagovića, uz navedene, funkcionalne također i fonemske zamjene *o* → *u* i *o* → *a*.

Neutralizacija opreke po gravisnosti *o* ~ *ɛ* koja rezultira akutskim fonemom *ɛ* događa se u naglašenome početku riječi ispred akutskih samoglasnika *i*, *ɛ* i *ɛ*: *èni* ‘oni’ (D), *èrif* (uz novije i uobičajenije *òrif*) (P) || *èrij* (D), *ètik* ‘otok’ (D). Ispred neakutskih samoglasnika *a*, *o*, *ɔ* i *u* na početku riječi ne dolazi do fonemskoga prijelaza: *ògañ* (P), *òku* (D) || *òko* (P), *òblak* (P), gl. pridj. rad. m. r. jd. *òral* (P), *òtac* (D, P).⁷ Fonemska zamjena *o* → *ɛ* funkcionalna je i u ostalim kratkim naglašenim slogovima ispred slogova s akutskim samoglasnicima *i*, *ɛ* i *ɛ* kao i ispred slogova s neakutskim samoglasnicima *a*, *o*, *ɔ* i *u* ako fonemu *o* ne prethode *p*, *b*, *m*, *k*, *g*, *f*, *v* i *l*. U govoru Domagovića pritom do fonemske zamjene dolazi redovito: *cèprñica* ‘vještica’ (D), *děbri* ‘dobro’ (D), *děli* (D), *děšal* (D), *ètik* ‘otok’ (D), *gèdina* ‘kiša’ (D), *gèri* (D), *grèst* ‘grozd’ (D), *stèl* (D), *stêlac* (D), *širèki* (D), *zèrja* ‘zora’ (D), dok u govoru Petrovine ima i dosta odstupanja: *cèprñica* (P), *děli* (P),

⁷ O domagovićkim primjerima tipa *àblak* i *àgañ* vidi niže.

2. jd. imp. *něsi* (P), *stěl* (uz novije *stól*) (D), *stělac* (P), G jd. *těga* (P), *dōšal* (P), *gōri* (P), 2. jd. imp. *nōsi* (P), *zōra* (P). Valja, međutim, naglasiti da se u Petrovini u većini primjera u kojima prijelaza nema ispitanici sjećaju da ga je nekada bilo, npr. *děšal* (P), *gěri* (P), 2. jd. imp. *něsi* (P). Iza suglasnika *p, b, m, k, g, f, v* i *l* ne dolazi do fonemske zamjene: *bōp* (D, P), *gōlup* (D, P), *kōń* (D, P), *kōtal* (D, P), *lōkut* (D, P), *lōnac* (D, P), *mōženi* (D) || *mōžak* (P), *pōtik* (D) || *pōjtik* (P), gl. pridj. rad. m. r. jd. *vōvil* (D, P), N mn. *vōli* (D, P).

Neutralizacija opreke po difuznosti *o ~ i* koja rezultira akutskim difuznim fonemom *i* ostvaruje se u obama govorima, s tim da se fonemski kontekst u kojem do promjene dolazi ponešto razlikuje u govorima Petrovine i Domagovića. U Petrovini, naime, do navedene promjene dolazi u kratkim prednaglasnim slogovima iza svih suglasnika osim bemočnih *p, b, m, f, v* i *l*, neovisno o vokalu koji se pojavljuje u sljedećem slogu (usp. Zečević 1993: 106): *kipr̃va* (P), *kir̃ti* (P), L jd. *na stil̃u* (P). U govoru Domagovića pojavljuje se i dodatno ograničenje pa do prijelaza dolazi iza svih suglasnika osim *p, b, m, f, v* i *l* ako u sljedećem slogu nema fonema *a*: *diṽica* (D), *gir̃ela* (D), *kipr̃va* (D), *kir̃ti* (D), L jd. *na stil̃u* (D). U govoru Petrovine fonemska zamjena može i izostati u položajima u kojima bi se očekivala: *doṽica* (P), *gor̃ela* (P), *kopr̃va* (uz navedeno *kipr̃va*) (P). Na apsolutnome početku riječi do prijelaza dolazi ako slijedi slog s prednjim vokalom, npr. L jd. *ir̃ěju* (D, P). U obama govorima do fonemskoga prijelaza *o → i* dolazi i u svim zanaglasnim slogovima iza svih suglasnika osim *p, b, m, k, g, f, v* i *l*: *bl̃ati* (D) || *bl̃ati* (P), *dl̃ěti* (D) || *gl̃ěti* (P), *l̃ěti* (D, P), *m̃ěsi* (D, P), *m̃ěsti* (D, P), *mōkri* ‘mokro’ (D), *pōtik* (D) || *pōjtik* (P), I jd. *s̃inim* (D), *ṽini* (D), *zel̃ěni* (D, P). U Petrovini očekivani prijelaz u zanaglasnome slogu može i izostati: *b̃etek* (P), I jd. *s̃inom* (P), *ṽino* (uz starije *ṽini*) (P).

Neutralizacija opreke po difuznosti *e ~ i* koja rezultira akutskim difuznim fonemom *i* funkcionalna je u obama govorima u kratkim nenaglašenim slogovima bez obzira na fonemski kontekst (usp. Zečević 1993: 107): *cip̃iti* (D, P), G mn. *dičkōf* (D, P), *d̃ěli* ‘dolje’ (D, P), *ěrif* (uz novije i uobičajenije *ōrif*) ‘orah’ (P) || *ěrij* (D), *g̃ěri* (D) || *gōri* (uz rjeđe *gěri*) (P), G mn. *mis̃ac* (D, P), *slip̃ić* (D, P), *sōsit* (P).

Fonemska zamjena *o → u* dosljedno je provedena u govoru Domagovića. Događa se u nenaglašenome početku riječi (*ub̃uća*) te u drugim prednaglasnim slogovima iza suglasnika *p, b, m, f, v* i *l* ako u sljedećem slogu ne dolazi fonem *a*: 3. jd. pred. *bul̃i* ‘boli’ (D), *dvur̃iše* (D), *luṽila* (D), *pus̃ekal* (D), *pusil̃iti* (D), D jd. *put̃ěku* (D), 2. jd. imp. *puṽěj* ‘reci’ (D), *spum̃inati* ‘razgovarati’ (D), G jd. *vud̃ě* (D). U Petrovini u tom položaju redovito dolaze primjeri tipa *dvor̃iše* (P), *loṽila* (P), *pos̃ekal* (P). U zanaglasnome slogu do iste fonemske zamjene u govoru Domagovića dolazi iza gravisnih suglasnika *p, b, m, k, g, f, v* i *l*: *dr̃ěvu* (D), *gl̃ibuk* ‘dubok’ (D), *j̃aguda* (D), *lōkut* (D), *m̃ěfku* (D), *ōku* (D), 1. jd. prez. *p̃itamu* (D), *s̃ělu* (D), *t̃ěplu* (D), *ṽuvu* ‘uho’ (D) *ž̃alust* (D). U govoru Petrovine redovito do-

laze primjeri tipa *drêvo* (P), *gl̥ibok* (P), *jãgoda* (P), *lòkot* (P) itd. Ipak, zabilježen je primjer *kòkuš*.

Neutralizacija opreke po kompaktnosti $o \sim a$ koja rezultira kompaktnim fonemom a dosljedno je provedena u govoru Domagovića u prednaglasnim slogovima ispred slogova s nebemolnim gravisnim fonemom a (usp. Zečević 1993: 107): *arâla* (D), *armâr* (D), *atâva* (D), *kalâč* (D), *kapâti* (D), *lapâta* (D), *pagâča* ‘beskvasni kruh’ (D). U govoru Petrovine nema tragova prijelaza $o \rightarrow a$: *ormâr* (P), *otâva* (P), *kolâč* (P), *kopâti* (P), *lopâta* (P). Posebno vrijedi istaknuti fonemski prijelaz $o \rightarrow a$ koji se događa u naglašenim slogovima: *âblak* (D), *âgañ* (D), *âna* ‘ona’ (D), gl. pridj. rad. m. r. jd. *âral* (D). Vesna Zečević (1993: 99) taj je prijelaz u naglašenome početku riječi zabilježila tek u obliku lične zamjenice za 3. l. jd. *âna* ističući pritom da se tu radi o »sekundarno naglašenom slogu, u kojem se zadržava zatečeno stanje«. Drugim riječima, Zečević smatra da je do prijelaza $o \rightarrow a$ došlo prije povlačenja kratkoga naglaska s ultime (**anà < onâ*; kao u uobičajenom primjeru *atâva*) te da je, nakon što je naglasak doista povučen, dobiveni kompaktni fonem a samo zadržan. Na taj se način, međutim, ne mogu objasniti primjeri tipa *âblak* s tzv. »primarno naglašenim slogom«, tj. oni bi se mogli objašnjavati jedino analogijom prema primjerima tipa *âna*. Spornim bi, međutim, i dalje ostali primjeri kao *ðtac* (Zečević bilježi i *ðbras*), u kojima prijelaz izostaje. Čini se da se prijelaz $o \rightarrow a$ u naglašenom i nenaglašenom slogu može pojaviti i u nekim drugim prigorskim govorima. Takav je po svemu sudeći govor Cvetkovića nedaleko od Domagovića, koji je zastupljen u spomenutoj *Ozvučenoj čitanci iz hrvatske dijalektologije* Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić (2012) i u kojem se mogu čuti primjeri tipa *kapâlo*, *abrâcati*, *âgañ*.

2. 2. Konsonantizam

Sonant v u dijelu se distribucije, i to ispred šumnika i na kraju riječi, i sam ponaša kao (zvučni) šumnik, koji pred bezzvučnim šumnicima i na kraju riječi prelazi u svoj bezzvučni parnjak f : *fkrâsti* (P), A jd. *fpojtôkq* (P), *ftipîti* (D) || *ftopîti* (P), G mn. *krâf* (D, P), *kîf* (D, P), *krûf* (D, P), *žerjâfka* (P). U drugim se fonemskim kontekstima v ponaša kao sonant: *vlôvil* (D, P).

Zvučni se šumnici općenito u govorima Domagovića i Petrovine obezvučuju u dočetonome položaju: *Bôk* (D, P), *bôp* (D, P), *brêk* (D, P), *drôp* (D, P), *grêst* ‘grozd’ (D), *môš* (D, P), *nôš* (D, P), *plûk* (P), *sôsit* (D, P).

Razlika između fonema $ć$ i $č$ u govorima Domagovića i Petrovine dobro se čuva, a to razlikovanje inače nije neobično za kajkavski jugozapad (usp. Lončarić 1996: 88): *kalâč* (D) || *kolâč* (P); *slipîć* (D, P). Općeslavensko je **t* i u jednom i u drugom govoru dalo $ć$: *nôć* (D, P), *vrôće* (D, P), a općeslavensko **d* prešlo je u j : *mêja* (D, P), *mlâji* (D, P), *slâji* (D, P), *žêja* (D, P). Skupina **st* dala je s : *klêša*

(D, P), *dvurīšę* (D) || *dvorīšę* (P), *ognīšę* (P), *sęp* (D, P), dok se skupina **zd* odrazilila u *z*: *mōžani* (D) || *māženi* (P). Identični su i odrazi sekundarnih skupina *stāj* i *zdaj*: *rāšę* ‘hrašće’ (D, P), *grōže* (D, P). Praslavensko je **r*’ i u jednom i u drugom govoru uglavnom otvrdnulo. Ipak, u Domagoviću dolazi primjer *zērja* (D), u kojem je praslavenski sonant rastavljen na slijed *rj* ispred vokala *a*. U Petrovini takvih primjera nema: 1. jd. prez. *odgovāram* (P), G jd. *papēra* (P), *zōra* (P).

Fonem *ć*, osim praslavenskom jotacijom, nastao je i stapanjem *t* i *j* nakon ispadanja poluglasa. Tako je u primjeru *ćēdan* (< **tyjędъnъ*, usp. Skok 1971: 380), koji je zabilježen i u Domagoviću i u Petrovini, a dolazi i u drugim prigorskim govorima (usp. Težak 1981a: 220; Menac-Mihalić i Celinić 2012: 48). Na isti se način može objasniti fonem *s* u primjeru *tjše* (D, P).⁸

Fonem *h* redovito se zamjenjuje fonemima *j*, *v* (koji onda na kraju riječi i pred bezvučnim šumnicima prelazi u *f*) ili *k*, ili jednostavno ispada bez zamjene (usp. također Rožić 1893–1894 I: 86 i Zečević 1981: 305): *ęrij* (D) || *ōrif* (arh. *ęrif*) (P), *jūva* (D, P), *kūvati* (D, P), *lāfku* (D), *mācava* ‘mačeha’ (D, P), *ran’iti* ‘hraniti’ (D, P), *rāst* ‘hrast’ (D), *jš* ‘hrž’ (D, P), *siromāk* (D, P).

Dočetno se *l* u govorima Petrovine i Domagovića dosljedno čuva: *dęšal* (D) || *dōšal* (uz rjeđe *dęšal*) (P), *fkrāl* (D, P), *kōtal* (D, P), *pākai* (D, P), *pītal* (D, P), *pusękal* (D) || *posękal* (P), *rękal* (D, P), *sōl* (D, P), *stěl* (D) || *stōl* (P), *těl* (D, P), *vlōvil* (D, P), *vōl* (D, P).

Ispred prednjih vokala, osobito ispred vokala *i*, *l* i *n* se palataliziraju u obama govorima. Palataliziranje je nešto dosljednije u govoru Petrovine, s tim da i ondje ima varijacija od govornika do govornika: *šęn’ični* (P), *zvęli* (P), *žl’ica* (P), *šęn’ica* (D), *pil’iti* (D).

Prezentska je osnova glagola *mōci* redovito rotacizirana: *mōremu* (D) || *męremu* (uz *mōremu*) (P).

Slijed **wъ-* dao je redovito *v*: *v grādu* (D, P), *vlōvil* (D, P), *v ōci* (D, P). Očekivano, pred bezvučnim je šumnicima jednačenjem po zvučnosti prešlo u *f*: *fkrāl* (D, P), *fšipiti* (D) || *fšopiti* (P), *fškōlo* (P), *f cīrkvi* (D). U primjeru *divica* (D) || *dovica* (P) *v* (< **wъ-*) je ispalo.

Fonem *v* ispada također u skupini *vs* (< **wъs-*): *sę* ‘sve’ (D, P), G jd. *sęga* (D, P), *sikaj* (D, P).

U glagolima izvedenim od *iti* u obama govorima dolaze suglasničke skupine *jt* i *jd*: *dōjti* (D, P), 2. jd. prez. *dōjđęš* (D, P). Početna je suglasnička skupina *čr* u obama govorima dobro očuvana, s tim da se u Petrovini redovito pojavljuje svarabaktički vokal *a*: *čręšna* (D) || *čaręšna* (P), *čręp* (D) || *čaręp* (P), *čręvu* (D)

⁸ Težak (1981a: 222) smatra da se u primjerima tipa *tjše* »ne radi o jotovanju nego o analogiji«, tj. da je prema *hrašće*, *lišće* itd. postalo *tršće*, a onda i *trše*.

|| *čarêvo* (P). Skupina *gd* ostaje nepromijenjena u primjerima *gdě* (D, P), *gdã* (D, P), *gdõj* ‘tko’ (D, P). Početne se suglasničke skupine pak pojednostavnjuju otpadanjem prvoga člana u primjerima *rûška* (D, P), *šẽn”ica* (D, P). U Petrovini dolazi do disimilacije dvaju dentala u primjeru *glěti* (P). U Domagoviću disimilacije nema ni u tom primjeru (*dlěti*) ni u primjerima 2. jd. prez. *tlăciš*, *tlăčiti*, koji dolaze i u Petrovini.

2. 3. Prozodija

Naglasni inventar govora Petrovine i Domagovića čine tri naglasaka: ” , $\hat{\text{}}$ i \sim . Nenaglašene su duljine u obama govorima beziznimno pokraćene (npr. *mlatiti*, *pitati*), pa se opreka po kvantiteti može ostvariti samo na naglašenim slogovima.

Naglasak ” realizira se tipično kajkavski, tj. može biti vrlo kratak (iako ne sasvim kratak i odsječen, kakav je, primjerice, u štokavskim govorima Dalmatinske zagore), no razmjerno se često u obama govorima javlja i njegov aloton ” , tj. „tro-mi“ naglasak (npr. *klečati*, *krãva*, *slãma*, *prãti*, *pitati*), koji je fonetski poludug ili dug, a fonološki kratak. Da se tu doista radi o fonetskoj duljini i fonološkoj kraćini, jasno se vidi po tome što se fonetski dugi, a fonološki kratki *a*, *e* i *o* ni u govoru Domagovića ni u govoru Petrovine nikada ne zatvaraju, za razliku od fonološki dugih *a*, *e* (pod naglaskom $\hat{\text{}}$) i *o*, koji su, kako smo već istaknuli, i u jednoj i u drugome govoru zatvoreni. Tako, primjerice, u N jd. redovito dolazi *lapãta* (D), odnosno *lopãta* (P), dakle s tromim naglaskom, a u I jd. *lapãto* (D), odnosno *lopãto* (P), s dugosilaznim naglaskom i zatvorenim *a*. Usp. također odnos *kapãti* (D) || *kopãti* (P) ~ 3. jd. prez. *kapã* (D) || *kopã* (P). U govorima Domagovića i Petrovine provedena je dezoksitoneza iz zadnjega otvorenog i zatvorenog sloga, pa redovito dolaze primjeri *glãva* (D, P), *žãna* (D, P), *rõka* (D, P), *sõsit* (D, P) itd. Na prigorskome području ima i govora s barem djelomičnim čuvanjem oksitoneze. Primjerice, u Mahičnom i Tuškanima u neposrednoj blizini Karlovca oksitoneza se fakultativno čuva u primjerima s izvornom duljinom, npr. *glãva* uz *vĩnò* (usp. Kapović 2011: 190; Kapović 2015: 727). Primjera s oksitonezom ima i u čakavsko-kajkavskom pokupskom mjestu Vodostaj te u još nekim govorima na karlovačkome području (Knez-Gorica, Gornje Mekušje, Medvenova Draga) (usp. Težak 1981b: 178; Šimunović 2011: 232; Kapović 2015: 727–728).

Naglasak $\hat{\text{}}$ nešto je kraći od štokavskoga $\hat{\text{}}$. U govorima Domagovića i Petrovine nalazimo ga na očekivanim pozicijama, i to: na mjestu staroga dugog cirkumfleksa (*grãt*, *mësi*); na mjestu staroga kratkog cirkumfleksa, gdje je nastao kao rezultat kompenzatornoga duljenja u riječima s čeonim cirkumfleksom nakon ispadanja (slabog) poluglasa: *Bõk* (D, P), *dën* (D) || *dãn* (P), *pëc* (D, P), ali i progresivnim pomicanjem čeonoga kratkog cirkumfleksa sa slaboga polugla-

sa nakon njegova ispadanja (npr. supin *spât* < **sъpatъ*)⁹; te na mjestu staroga akuta (*') u čitavome nizu kategorija (neocirkumfleks). Primjerice, neocirkumfleks je redovit u G mn. akutskih osnova n. p. *a* (npr. *krâf*, *jâgut*, *lapât* D || *lopât* P), potom pred starom duljinom u unutrašnjem slogu: *cêstar* (D, P), *tlâčiš* (D)¹⁰; pred starom duljinom u zadnjem otvorenom slogu: *atâva* (D) || *otâva* (P), *girêla* (D) || *gorêla* (P); pred kontrakcijskom duljinom: I jd. *lapâtu* (D) || *lopâtô* (P); pred skupinom *-CRЪ: *pusêkal* (D) || *posêkal* (P), pred *-CЪ/ЪC-: *rûška* (D, P) (< **krûšъka*), *črêšna* (D) || *čarêšna* (P) (< **čêršъna*), N mn. *pâlci* (< **pâlъci*) (D, P) i u primjerima *kôža* (D, P), *mêla* (D, P), *vôla* (D, P), tj. na starim kratkim vokalima gdje je u praslavenskome stajao kratki neoakut (usp. Kapović 2015: 338). Osim u navedenim kategorijama, neocirkumfleks može nastati i stezanjem dvaju vokala (tzv. kontrakcijski neocirkumfleks): 3. jd. prez. *kapâ* (D) || *kopâ* (P); 2. jd. prez. *znâš* (D, P). Retrakcija cirkumfleksa u obama je govorima potvrđena u očekivanim primjerima. Kontrakcijski je neocirkumfleks povučen na dugu osnovu u primjerima tipa 1. mn. prez. *pîtamu* (D) || *pîtamo* (P). Zabilježeni su i primjeri s Ivšićevom retrakcijom, inače svojstveni svim kajkavskim govorima te govorima slovenskoga panonskog i koruškoga dijalekta (usp. Kapović 2015: 355): L jd. v *grâdu* (D, P). U N mn. srednjega roda n. p. *A kôrita* neocirkumfleks je u obama govorima u sredini riječi povučen na prethodni slog kao dugi neoakut. Retrakcija neocirkumfleksa u tom i srodnim primjerima zabilježena je u Bednji i Prekmurju (usp. Kapović 2015: 362).

Naglasak \tilde ima ravnu ili blago uzlaznu intonaciju. U govorima Domagovića i Petrovine uglavnom je stabilan u neposljedn timer slogovima. U posljednjim je pak slogovima i u jednom i u drugom govoru dosljedno neutraliziran s^{11} : *leŕi* (D, P) *jâ* (D, P), G mn. *glâf* (D, P), G mn. *žên* (D, P). Što se tiče ostalih položaja, akut nalazimo na mjestu staroga dugog neoakuta: *strâža* (D, P), *sûša* (D, P), *žêja* (D, P) te na mjestu staroga kratkog neoakuta, gdje je nastao duljenjem ispred dominantne duljine u zadnjem otvorenom slogu (N mn. *sêla* [D, P]), ispred kontrakcijske duljine (*nôvi* [D, P], *sêdmi* [D, P]), odnosno ispred unutrašnjega slabog poluglasa (*zêje* [D, P], *pêrje* [D, P]) (usp. Kapović 2015: 380). Akut u Domagoviću

⁹ Kortlandt (2013: 118; prema Kapović 2015: 279) taj supin navodi kao primjer neocirkumfleksa, no Kapović ističe da je taj oblik ipak postao od **sъpatъ*, što pokazuju kajkavski primjeri kao sup. *trôšit* – inf. *trušiti*. Inače, isti tip duljenja nalazimo u prijedložnim svezama kod prijedloga koji su završavali na poluglas i imali čeonu naglasak: v *ôci* (D, P), *vôdu* (< v *vôdu*) (D, P).

¹⁰ Neocirkumfleks pred starom duljinom ipak izostaje u primjeru *jâstreŕ* u Petrovini (u Domagoviću je redovito u istome značenju *škâŕnac*). Tromi je naglasak (dakle, bez fonološke duljine) u istome primjeru zabilježio u Prodin Dolu i Vatroslav Rožić. Očekivane duljine nema ni u primjeru *mêšac* (D, P), no ona na istome mjestu izostaje i drugdje u kajkavštini (usp. npr. Gudek 2013: 33; Oraić Rabušić 2009: 268), što se objašnjava prelaskom te riječi u n. p. C (usp. Kapović 2015: 283).

¹¹ U govoru Domagovića to je registrirao već Stjepan Ivšić (1936: 80) u *Jeziku Hrvata kajkavaca*, svrstavši taj govor u tip I₅ (*žêna*, *leŕi*, *sûša*).

i Petrovini može biti i retrakcijskoga postanja: *gl̥va* (D, P), *r̥ka* (D, P), *v̥ni* (D) || *v̥no* (P). U tome se govori Domagovića i Petrovine (isto je stanje, primjerice, i u Prodin Dolu) razlikuju od nekih drugih prigorskih govora, primjerice od onih tipa ozaljskoga, gdje stari neoakut daje $\tilde{}$ (usp. Težak 1981a: 240), a novi uzlazni naglasak postaje samo retrakcijom (usp. Težak 1981a: 244; Kapović 2015: 652).

3. Iz morfologije i sintakse

U genitivu množine imenica muškoga roda obično dolazi nastavak *-ôf*; *dičkôf* (D, P), *koňôf* (P), *stolôf* (P). Rijetko se u imenica muškoga roda pojavljuje i nul-ti nastavak: *misâc* (D, P). Nulti je nastavak, međutim, sasvim uobičajen u imenica ženskoga i srednjega roda: *gl̥f* (D, P), *j̥gut* (D) || *j̥got* (P), *k̥rit* (D), *kr̥f* (D, P), *l̥t* (D, P), *v̥r* (D, P). Genitivno-akuzativni sinkretizam u *a*-deklinaciji postoji samo ako se radi o imenicama koje označavaju što živo. Ako je pak riječ o imenicama koje označavaju što neživo, akuzativ oblikom odgovara nominativu: *Dâj mi st̥lac* (P), *Pus̥kal je r̥st* (D). U instrumentalu jednine imenica *e*-deklinacije redovito se ostvaruje nastavak *-o*: *lap̥to* (D) || *lop̥to* (P); *vod̥o* (D, P), *žen̥o* (D, P).

U obama govorima dolaze zamjeničke riječi *k̥j* ‘što’ i *gd̥j* ‘tko’. U Petrovini u G jd. zamjenice *k̥j* i njezinih izvedenica (npr. *s̥kaj*) redovito dolazi dočetak *-č̥sa*: *č̥sa*, *n̥č̥sa*, *s̥č̥sa*.

U glagolskome sustavu vrijedi istaknuti da se čuva razlika između infinitiva i supina: *ïdem sp̥t* ~ *n̥mrem sp̥ti*. U 3. licu množine prezenta u obama je govorima poopćen nastavak *-ju* iz *a*-glagola (tipa *kop̥ti*), pa i u Petrovini i u Domagoviću dolaze oblici tipa *let̥ju* (D, P), *sid̥ju* (D, P). Uz poopćeni se nastavak, međutim, može ostvariti i stariji, kraći nastavak: *let̥e*, *sid̥e*. Kao i u glavnini kajkavštine, u govorima Domagovića i Petrovine redovito dolazi stari imperativ glagola *pov̥eti* s jotiranim *d*: 2. jd. imp. *puv̥ej* (D) || *pov̥ej* (P)¹². Futur se tvori od svršenoga prezenta glagola *b̥iti* i glagolskoga pridjeva radnog: 1. jd. fut. *b̥m d̥šal* (D) || *b̥m d̥šal* (*d̥šal*) (P), *b̥m zbr̥al* (D, P), 2. jd. fut. *b̥š d̥la* (D, P), 3. jd. fut. *b̥ r̥sla* (D, P).

Uz brojeve *dv̥/dv̥e*, *tr̥i*, *č̥t̥iri* redovito se upotrebljavaju množinski oblici: *dv̥/tr̥i/č̥t̥iri kr̥li* (D, P), *dv̥/tr̥i/č̥t̥iri st̥li* (D), *dv̥/tr̥i/č̥t̥iri st̥li* (P); *dv̥/tr̥i/č̥t̥iri v̥li* (D, P), *dv̥/tr̥i/č̥t̥iri ž̥ne* (D, P). Instrumental sredstva obično dolazi s prijedlogom: *Kop̥ z̥m̥lu z lop̥to* (P); *Kap̥ z̥m̥lu z lap̥to* (D).

¹² Jotirano je *d*, kako smo vidjeli, u Petrovini i Domagoviću dalo *j*, pa odatle oblici *puv̥ej* (D) || *pov̥ej* (P). U kajkavskim govorima u kojima je **d̥* prešlo u *ž* nakon obezvučivanja dočelnoga zvučnog šumnika ostvaruju se oblici tipa *pov̥eč* (usp. Lončarić 1996: 110).

4. Leksik

Leksem *brĕk* u obama govorima dolazi u značenju ‘brijeg, brdo’, no u Petrovini se ispitanici sjećaju da je u starija vremena ta riječ mogla imati i značenje ‘obala’.¹³ I u jednom i u drugom govoru potvrđeni su leksemi koji su svojstveni južnoslavenskim perifernim područjima (usp. Lončarić 1996: 137), pa tako u značenju ‘čađa’ u Petrovini dolazi *sàje*, a u Domagoviću *sája*, i u jednom i u drugom govoru *snažiti* znači ‘čistiti’, a leksem značenja ‘orah’ dolazi u fonološkim likovima *ðrif* (uz starije i manje uobičajeno *ĕrif*) ‘orah’ (P) || *ĕrij* (D), gdje *i* stoji prema jatu (za razliku od lika *orah*, koji je svojstven inovacijskome centru na slavenskome jugu i u kojem *a* stoji prema poluglasu; usp. Lončarić 1996: 137). Noviji leksem *kliša* ipak je sasvim redovit u govoru Petrovine, dok u Domagoviću u istome značenju redovito dolazi *gĕdina*. Leksičke su razlike među dvama govorima inače neznatne, no ipak ih ima. Osim navedene, primjerice, u Petrovini nalazimo *jăstrep*, dok u istome značenju u Domagoviću bilježimo *škānac*.

U obama govorima uobičajeni su leksemi *cĕsta* (uz *pôt*), *ĕĕdan*, *žlīca*, koji su inače svojstveni sjeverozapadu slavenskoga juga (usp. Lončarić 1996: 137).

Kao i drugdje u kajkavštini, i u govorima Petrovine i Domagovića pojavljuje se znatan broj germanizama: *căjt* ‘vrijeme’ (D), *cĕprnica* ‘vještica’ (D, P), *frūštik* (D), *plānka* ‘daska’ (P), *šlānk* (P), *tāncati* (P), *vānkuš* ‘jastuk’ (D, P), *văservāga* ‘libela’ (D, P), dok su hungarizmi nešto slabije zastupljeni: *bĕtik* ‘bolest’ (D) || *bĕtek* (P), *jezerāča* ‘tisućica’ (D).

5. Zaključak

Provedena analiza pokazala je da govori Petrovine i Domagovića imaju tipična obilježja govora prigorskoga tipa. Jat je u obama govorima u naglašeno-me slogu dao *ĕ*, dok u nenaglašenim slogovima nakon dosljedno provedene neutralizacije opreke po difuznosti *ĕ ~ i* na mjestu jata redovito dolazi *i*. Poluglas se u obama govorima uglavnom redovito odrazio u *a*, s tim da se sporadično mogu čuti i primjeri s prijelazom u *ĕ*, a u govoru Petrovine i primjeri čuvanja poluglasa u kratkome slogu. Slogotvorno *l* i stražnji nazal gotovo su beziznimno u govorima Domagovića i Petrovine dali *o*. Prednji je nazal u kratkim slogovima uglavnom dao *ĕ*, s tim da je u govoru Petrovine zabilježeno i nešto primjera prelaska u *a* (npr. *jăčmen*, *jačmĕnac*). Dugi su vokali *a* i *o* i u govoru Petrovine i u govoru Domagovića dosljedno zatvorenije artikulacije, jednako kao i dugi vokal *e* pod naglaskom *ĕ*. Znatne je promjene vokalizam obaju govora u odnosu na pretpostavljeni ishodišni sustav doživio i u vidu fonoloških neutralizacija, tj. fonemskih

¹³ Na starom kajkavskom području na istoku, u zapadnoj Slavoniji, ta riječ i dalje živi u značenju ‘obala’ (usp. Lončarić 1996: 137).

zamjena. U govoru je Domagovića funkcionalno pet zamjenskih tipova: $o \rightarrow u$; $o \rightarrow a$; $o \rightarrow e$; $o \rightarrow i$ i $e \rightarrow i$, a u njihovoj se realizaciji nedosljednosti pojavljuje samo sporadično. Znatno je drugačije stanje u govoru Petrovine, u kojem su funkcionalna tri zamjenska tipa: $o \rightarrow e$; $o \rightarrow i$ i $e \rightarrow i$, od kojih dva ($o \rightarrow e$; $o \rightarrow i$) pokazuju znatne nedosljednosti u realizaciji.

U konsonantizmu se fonem *h* u obama govorima redovito zamjenjuje fonemima *j*, *v* ili *k* ili pak ispada bez zamjene. Fonem *v* na apsolutnome se kraju riječi i pred šumnicima i sam ponaša kao (zvučni) šumnik čiji je bezvučni parnjak *f*. Dočetni se zvučni suglasnici redovito obezvučuju. Kao i drugdje na kajkavskome jugozapadu (izuzev Gorskoga kotara), praslavenske su skupine **sf* i **zd* dale *ś*, odnosno *ź*, dok se je **d* odrazilo kao *j*. Razlika između glasova *č* i *ć* u obama je govorima jasno izražena. Završno je *l* nepromijenjeno, a početna skupina *čr* dobro se čuva.

Naglasni inventar obaju govora čine tri naglasak (˘, ˆ, ˜) i nenaglašena kraćina. Nenaglašene su duljine u obama govorima beziznimno pokraćene. Naglasak ˘ može biti vrlo kratak (premda ne sasvim odsječen), no razmjerno se često u obama govorima javlja i njegov aloton ˘, tj. „tromi“ naglasak. Naglasak ˘ dosljedno je povučen s posljednjih otvorenih i zatvorenih slogova. Naglasak ˜ u obama je govorima uglavnom stabilan u neposljednijim slogovima, dok je u posljednjim slogovima i u jednom i u drugom govoru dosljedno neutraliziran s ˆ. Inače se naglasak ˜ u govorima Domagovića i Petrovine pojavljuje na mjestu praslavenskoga neoakuta, no u obama govorima može biti i retrakcijskoga postanja (*gl̥va*, *r̥ka*).

U morfologiji nisu zabilježene značajnije razlike između dvaju govora. I u Petrovini i u Domagoviću u genitivu množine imenica muškoga roda uobičajen je nastavak *-of*, odnosno nulti nastavak u imenicama ženskoga i srednjega roda. U instrumentalu jednine *e*-deklinacije redovito dolazi nastavak *-o*. U obama govorima dolaze zamjениčke riječi *kāj* ‘što’ i *gdōj* ‘tko’. U glagolskome je sustavu razlika između infinitiva i supina dobro očuvana. Futur je tipični kajkavski, tj. tvori se od svršenoga prezenta glagola *bīti* i glagolskoga pridjeva radnog. Uz brojke *dv̥/dv̥ē*, *tr̥i*, *čēt̥iri* u obama se govorima redovito pojavljuje množina. U leksiku se uz uobičajene germanizme i hungarizme (*cěpr̥nica*, *bět̥ik* || *bět̥ek*), pojavljuju leksemi koji su svojstveni južnoslavenskim perifernim područjima i općenito sjeverozapadu slavenskoga juga: *sāj̥e* (D) || *sāja* (P), *snaž̥iti* (D, P), *ćēdan*, *žl̥ica*. Leksičke su razlike vrlo rijetke. Primjerice, u Petrovini dolazi *kīša*, a u Domagoviću *gēdina*; u Petrovini je *jāstreṗ*, dok u Domagoviću u istome značenju bilježimo *škānac*.

Literatura

- BARAC-GRUM, VIDA; ZEČEVIĆ, VESNA. 1991. Prilog proučavanju vokalskih zamjena u čakavskom i kajkavskom narječju. *Čakavska rič*, 19/2, Split, 63–69.
- BENIĆ, MISLAV. 2013. Fonologija i naglasak imenica u govoru Kali. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, Zagreb, 11–68.
- BRABEC, IVAN. 1966. Sjeveroistočni akavci. *Ljetopis JAZU*, 71, Zagreb, 325–334.
- GALIĆ, JOSIP; LISAC, JOSIP. 2016. Čakavština Milene Rakvin Mišlov i kaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 20, Zagreb, 57–78.
- GUDEK, VEDRANA. 2013. *Opis govora Gornje Konjščine*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- IVIĆ, PAVLE. 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 11, Beograd, 57–69.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- KAPOVIĆ, MATE. 2008a. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, Zagreb, 1–39.
- KAPOVIĆ, MATE. 2008b. O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu. *Croatica et Slavica Iadertina*, 4, Zadar, 115–147.
- KAPOVIĆ, MATE. 2011. The Accentuation of i-verbs in Croatian Dialects. *Accent matters: papers on Baltic and Slavic accentology (Studies in Slavic and General Linguistics 37)*. Ur. Tijmen Pronk i Rick Derksen. Amsterdam – New York: Rodopi, 109–233.
- KAPOVIĆ, MATE. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- KORTLANDT, FREDERIK. 2013. The Slovene neo-circumflex revisited. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38/1, Zagreb, 117–122.
- LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA; CELINIĆ, ANITA. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- ORAIC RABUŠIĆ, IVANA. 2009. Fonološki opis govora Šemnice Gornje. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, Zagreb, 257–279.
- ROŽIĆ, VATROSLAV. 1893–1894. Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115, 116, 118, Zagreb, (I): 68–136; (II): 113–174; (III): 55–115.
- SKOK, PETAR. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga prva: A – J*. Zagreb: JAZU.
- ŠEBETIĆ, KRUNOSLAV. 2015. *Alijeteti i alteriteti draganičkog govora*. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2011. *Čakavska čitanka. Tekstovi – prikazbe – priručni rječnik – bibliografija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- TEŽAK, STJEPKO. 1981a. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 203–428.
- TEŽAK, STJEPKO. 1981b. Dokle je kaj prodro na čakavsko područje? *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 169–200.
- VERMEER, WILLEM. 1983. The rise and fall of the kajkavian vowel system. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 3, Amsterdam, 439–477.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 1981. Domagović (OLA 27). *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 301–305.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 1996. Organska transformacija kajkavskih gramatičkih morfe-
ma u svjetlu dopunske distribucije. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezi-
koslovlje*, 22, Zagreb, 165–170.
- ZEČEVIĆ, VESNA. 1997. Tipologija kajkavskih vokalskih podsustava. *Govor*, 14,
1–2, Zagreb, 25–45.

Kajkavian dialects in the vicinity of Jastrebarsko: Petrovina and Domagović

Summary

On the basis of data collected during field research in October 2015, this article gives a description of basic characteristics of the local variety of Petrovina and Domagović, primarily focusing on phonological features (vowel and consonant systems and prosody) while morphological, syntactic, and lexical ones are broadly described. The analysis shows that they are typical varieties of the dialect of Prigorje, although demonstrating certain differences. The vowel systems of both local varieties have undergone considerable changes which are evident as phonological neutralizations, i.e. substitutions of phonemes. In Domagović, five types of substitution are functional ($o \rightarrow u$; $o \rightarrow a$; $o \rightarrow \text{e}$; $o \rightarrow i$ and $\text{e} \rightarrow i$), in comparison to three types in Petrovina ($o \rightarrow \text{e}$; $o \rightarrow i$ i $\text{e} \rightarrow i$), out of which two show some inconsistencies in realization. In both varieties the realization of *jat* is regularly *e* in stressed syllables, while in non-stressed position it has become *i*, after the neutralization of the opposition compact vs. diffuse $\text{e} \sim i$. The realization of *jer* as *a* is mostly consistent. As far as the consonant inventory is concerned, Proto-Slavic **dj* has become *j* and Proto-Slavic **stj*, **zdj* are reflected as *ś*, *ź*. The accentual system of both varieties consists of ˘ , ˆ and ˜ , and the so-called „inert accent“ appears rather frequently as an allotone of the accent ˘ . Minor differences between the two varieties are evident in lexis, for example *kīša* (P) \sim *gëdina* (D); *jăstreḡ* (P) \sim *škǣnac* (D).

Ključne riječi: kajkavsko narječje, prigorski dijalekt, Petrovina, Domagović

Key words: Kajkavian dialect group, dialect of Prigorje, Petrovina, Domagović

